

خواندن یکی از قوی ترین راههای کسب اطلاعات و ابزار مناسبی برای تعامل های اجتماعی می باشد. به همین دلیل ناتوانی در خواندن سدی برای ورود به دنیای ارتباطات در نظر گرفته می شود.

مشکل خواندن از اساسی ترین مشکلاتی است که کودکان دچار مشکلات یادگیری با آن رو به رو هستند (ترجمه ی مهدی زاده، ۱۳۷۴). خواندن مهارت پیچیده ای است که در ادامه ی فرآیند رشد و تکلم زبان است (فریار و رخشان، ۱۳۶۸). کودک اولین کلمات را برای بیان مقصود خود به کار می بندد و آنها را جایگزین اشیاء و تصاویر می کند. پس از تجربه ی کافی در این زمینه، با آغاز سن مدرسه و کسب آموزش های لازم

علت ناتوانی در خواندن ذکر می شود (نادری و سیف نراقی، ۱۳۸۰).

کارو-ولفولک و لینچ^۲ (۱۹۸۲) در تحقیقاتی که انجام دادند به این نتیجه رسیدند که ۱۰ درصد کودکان کم توان ذهنی عمیق، دچار آسیب گفتاری و کلامی هستند در حالی که ۹۰ درصد کم توان های ذهنی شدید و حدود ۴۵ درصد از کم توان های ذهنی خفیف به مشکلات گفتاری و آسیب زبانی مبتلا هستند (ترجمه ی علیزاده، ۱۳۸۱).

DSM-IV شیوع اختلال در خواندن در پسران سه برابر بیشتر از دختران و بر حسب آمار در دانش آموزان آمریکایی ۵ درصد می باشد، این میزان در کودکان دچار ناتوانی یادگیری به

آگاهی واج شناسی و مهارت خواندن در با نیازهای ویژه

الهام مستقیم زاده
کارشناس گفتار درمانی مجتمع رجائیه

مرحله ارتباط کلمات با صدای آنها و نمادهای تصویری (کلمات نوشتاری) شروع می شود، آنگاه با ترکیب نمادهای می تواند کلمه و جمله را بخواند (نادری و سیف نراقی، ۱۳۸۰).

با این حال خواندن که نوعی فرآیند نشانه خوانی است حتی در ساده ترین شکل خود طیف وسیعی از عناصر ادراکی، متداعی و شناختی را شامل می شود (ترجمه ی نظری نژاد، ۱۳۷۴)، که همگی بر پایه مهارت های زبانی استوارند. یکی از پیش نیازهای درست خواندن بر خورداری از توانمندی های زبانی است (ناعمی، ۱۳۷۷). پس خواندن جزء سطوح پیچیده ی زبان درکی است که لازمه اش تسلط بر درک گفتار است، بر همین اساس ولوتینو^۱ (۱۹۷۹) پایه ی اختلال در خواندن را مشکلات زبانی می داند. تاخیر در رشد سیستم عصبی مرکزی یا آسیب های مغزی که منجر به اختلال های زبان و یادگیری می گردد، اکثرا

۸۵ درصد می رسد (ادیب سرشکی، ۱۳۷۸).

کودکان دچار سابقه ی اختلال گفتار و زبان ۴ تا ۵ بار بیشتر از بقیه ی کودکان دچار اختلال در خواندن هستند و این مشکل از طریق آموزش های معمول کلاسی بر طرف نخواهد شد و برای جبران آن مداخله های خاص نیاز می باشد (گلین^۲، ۲۰۰۲).

تحقیق در باره روش های آموزش خواندن در کودکان کم توان ذهنی به عدم کارایی یک روش خاص در به جریان انداختن عمل خواندن اشاره دارد. از آنجا که سطح استعداد خواندن منطبق با سن عقلی در آنان به طور معنی داری پایین تر است، این کودکان معمولاً در مراحل اولیه ی آموزش به سرعت پیشرفت می کنند، ولی استعداد خواندن منطبق با سن عقلی در آنان به ضعف می گراید (شریفی درآمدی، ۱۳۷۳). در جایی که شناسایی حروف به تنهایی امکان پذیر است این کودکان حروف

عکس: احترام یوسف مصری

بسیاری از تحقیقاتی که در زمینه‌ی ارتباط آگاهی واج شناختی و خواندن انجام شده نشان دهنده‌ی یک ارتباط دو سویه بین این دو مهارت است

الفبارابه خوبی تشخیص نمی دهند و نمی توانند از اطلاعات زمینه‌ای متن، برایش شناخت و خواندن لغات استفاده کنند. هماهنگی حرکت چشم‌ها برای بازشناسی حروف و کلمات ناکافی است به همین دلیل کلمه را حدس می زنند، به علت تکرار کلمات و تاخیر در شناسایی آنها دچار کندخوانی می گردند و در نتیجه بازخوردهای منفی نسبت به خواندنشان، در یادگیری خواندن احساس بی میلی و انزجار پیدا می کنند (نادری و سیف نراقی، ۱۳۸۰ و ادیب سرشکی، ۱۳۷۸). کودکی که نمی تواند بخواند، شانس بسیار کمی برای موفقیت در مدرسه دارد (ترجمه‌ی مهدی زاده، ۱۳۷۴). برای جبران این شکست در مدرسه و مشکلات روحی و عاطفی ناشی از آن در دانش آموزان کم توان ذهنی که ۷/۵ درصد از قشر کودکان را تشکیل می دهند (ناعمی، ۱۳۷۷) خانواده متحمل ضررهای اقتصادی فراوان خواهد شد.

یکی از مسایل مهمی که در یادگیری خواندن اولیه موثر است، آگاهی واج شناسی می باشد (مک دوگال^۱، ۱۹۹۴). بسیاری از تحقیقاتی که در زمینه‌ی ارتباط آگاهی واج شناختی و خواندن انجام شده نشان دهنده‌ی یک ارتباط دو سویه بین این دو مهارت است. منظور از آگاهی واج شناختی، آگاهی از صداها و تشکیل

دهنده‌ی کلمات است که به سه شکل آگاهی از واج، آگاهی از هجا و آگاهی از واحدهای درون هجایی قابل بررسی است (ری^۲، ۱۹۹۴).

از آنجا که در بسیاری از تحقیقات ارتباط بین آگاهی واج شناختی و اکتساب خواندن مشخص شده، می توان از نظریه‌ی محدودیت واج شناختی پایه^۳ در کودکان دچار نقص خواندن حمایت کرد (برادلی، ۱۹۹۱؛ استانویچ، ۱۹۹۰؛ واگنر و تورگسن، ۱۹۸۷). از طرف دیگر تاخیر در رشد آگاهی واج شناختی به صورت بسیار شایعی در کودکان کم توان ذهنی دیده می شود. با توجه به این نظریات می توان انتظار داشت که با بالا بردن سطح آگاهی واج شناختی در کودکان کم توان ذهنی شاهد پیشرفت در مهارت خواندن آنها باشیم. بنابراین با توجه به اهمیت موضوع خواندن و مشکلات این کودکان در این زمینه. پژوهش‌های بسیاری تاثیر آموزش آگاهی واج شناختی را در پیشرفت مهارت خواندن این کودکان سنجیده است. برخی از آنها عبارتند از:

۱. برد، پی شاپ و فریمن^۴ (۱۹۹۵)، ۳۱ پسر ۵ تا ۷ ساله‌ی کم توان ذهنی را که دچار ناتوانایی واج شناختی بودند، از نظر توانایی در آگاهی واج شناختی (نظیر تشخیص در قافیه، ترکیب و تقطیع واج‌ها) خواندن و هجی (شامل خواندن ناکلمه‌ها و هجی آنها) مورد بررسی قرار دادند و آنها را با گروه شاهد که از نظر جنس، سن و مهارت‌های غیرزبانی مشابه بودند مقایسه کرد. کودکان دچار اختلال واج شناختی حتی در جایی که نیاز به گفتار نبود و در تکلیف‌های آگاهی واج شناختی دچار نقص بودند. زمانی که سن این کودکان به ۷/۶ رسید دوباره پیگیری شدند. آنها دچار مشکلات قابل توجهی در خواندن و نوشتن بودند (اسنولینگ^۵، ۱۹۹۸).

۲. لینگ^۶ در سال ۲۰۰۴ در مطالعه بر تاثیر مداخله‌ی آگاهی واج شناختی (در جنبه‌های آگاهی از قافیه، ترکیب، تقطیع و طبقه‌بندی صداها) و خواندن در کودکان دچار نقص زبانی متوسط-شدید، ۶ کودک ۷ تا ۹ ساله را مورد مطالعه قرار داد. این گروه زیر نظر متخصص گفتار و زبان در طی ۶ ماه تحت تعلیم آگاهی واج شناختی و خواندن قرار گرفتند. ۳ نفر از این کودکان ابتدا آموزش آگاهی واج شناختی دیدند. بعد روی خواندن آنها کار شد، ۲ نفر نیز برعکس گروه اول ابتداری خواندنشان تمرین شد، بعد آموزش آگاهی واج شناختی در نتایج نهایی تاثیر چندانی نداشت، مهم همراه بودن آموزش‌های آگاهی واج شناختی با خواندن می باشد.

۴- مک گی^۷ در سال ۲۰۰۴ روی ۹ کودک کلاس اول و دوم

زیر نویس ها:

1. Vellutino
2. Carrow - Woolfolk & Lynch
3. G. Gillon
4. K. Mc Dugall
5. B. Ray
6. Fundamental Phonological limitation
7. S. Bradley , K. Stanovich , R. Wagner & J. Torgesen
8. Bird, Bishop & Freeman
9. M. Snowling
10. S. Laing H. K. Mc Gehee

منابع:

- آیزنسون، جان، (۱۳۸۱)، اختلالات زبان و گفتار در کودکان. چاپ دوم. ترجمه‌ی حمید علیزاده. تهران، انتشارات رشد
- ادیب سرشکی، نرگس. (۱۳۷۸)، کودکان استثنایی (خانواده و مشاور). تهران، انتشارات سازمان بهزیستی کشور و دانشکده‌ی علوم بهزیستی و توانبخشی، صفحه‌ی ۳۹-۴۲
- ایادک، برنارد، (۱۳۷۴)، آموزش در دوران کودکی. ترجمه‌ی محمد حسین نظری نژاد. مشهد، آستان قدس رضوی.
- شریفی درامدی، پرویز، (۱۳۷۳)، مبانی روانشناختی آموزش و پرورش کودکان عقب مانده‌ی ذهنی آموزش پذیر و تربیت پذیر. انتشارات عروج.
- فریار، اکبر و رخشانی، فریدون، (۱۳۶۸)، ناتوانی‌های یادگیری. چاپ اول. تهران نشر میترا
- کرک، ساموئل و جانسون، ارویل، (۱۳۷۴)، آموزش و پرورش کودکان عقب مانده‌ی ذهنی. ترجمه‌ی مجید مهدی زاده. مشهد. آستان قدس رضوی
- نادری، عزت... و سیف نراقی، مریم، (۱۳۸۰)، روان شناسی و آموزش کودکان استثنایی. انتشارات ارسباران، صفحه‌ی ۲۱۶-۲۱۴
- ناعمی، علی محمد، (۱۳۷۷)، روان شناسی آموزش خواندن. مشهد. آستان قدس رضوی.
- Gillon, G. 2002. phonological awareness intervention for children : From the Resarch Laboratory to the Clinic. (on line) Available <http://www. Asha.org>.
- Laing . S. 2004 . The Effect of phonological Awareness & Reading Intervention with Moderate- sever Language Impairment. (on line) Available <http://www. Speechpatology. 2004>.
- Mc Gehee, K. 2004. Improving Reading Flucncy : phonological Awareness Training & Literacy . (on line) Available <http://www.Speechpatology..>
- Snowling . M . 1999. Dyslexia. Black well publisher. U. S.A. P.P. 26-62
- Snowling . M. 1998. Children's Written Language Difficulties Assessment & Management. Saunders Company . philadelphia . P.P. 163-168.
- Stachhouse, J. & Wells, B. 1997 . Children's Speech Difficulties . London. Whurr Publisher . Publisher. P.P. 240-250.
- Windsor . J. 2000. The role of phonological awareness opacity in reading achivement. Hournal of speech. language, & hearing . 43. P.P. 50-60

عکس مهیار نوربایی

می توان انتظار داشت که با بالا بردن سطح آگاهی واج شناختی در کودکان کم توان ذهنی شاهد پیشرفت در مهارت خواندن آنها باشیم

دبستان استثنایی که به علت نقایص یادگیری از خدمات خواندن و نوشتن نیز استفاده می کردند برای بهبود خواندن، آموزش آگاهی واج شناختی را با تمرین روی تقطیع شنیداری کلمات و ترکیب آنها شروع کرد. برخی از این کودکان به دلیل مشکلات ویژه از خدمات کاردرمانی، گفتار درمانی و آموزش ریاضی نیز بهره می بردند. این گروه در طی ۱۰ هفته مورد مداخله قرار گرفتند، مهارت آگاهی واج شناختی در اکثر این کودکان پیشرفت داشت ولی کودکانی که از خدمات آموزشی کمتری استفاده می کردند. یعنی مشکلات خواندن و نوشتن کمتری داشتند بهبودی بیشتری نشان دادند.

این یافته‌ها برخی از نتایج تحقیقات مداخله‌ای بر روی خواندن کودکان کم توان ذهنی است که در خارج کشور انجام شده، متأسفانه تا کنون در ایران هیچ نوع تحقیق مداخله‌ای و یا تجربی در این زمینه صورت نگرفته است و جای خالی چنین تحقیقاتی بر روی کودکان کم توان ذهنی فارسی زبان احساس می شود. بنابراین انتظار می رود با نظر به نتایج مثبت آموزش آگاهی واج شناختی بر این کودکان محققان ایرانی نیز گام به سوی تحقیق در این زمینه نهاده و نتایج کمی و کیفی این آموزش را بر کودکان کم توان ذهنی ایرانی بررسی کنند.